

УДК 336.717:336.767

Брус С.І., канд. екон. наук
старший науковий співробітник Інституту економіки
та прогнозування НАН України

БАНКИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ЗМІНА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Охарактеризовано особливості роботи банків на фондовому ринку України. Проведено якісний та кількісний аналіз вкладень банків у цінні папери на фоні загального збільшення активних операцій у цілому. Відмічено, що інвестиційний портфель банків останніми роками має тенденцію до зростання. Зроблено висновки щодо можливого зростання активності банків на фондовому ринку.

Ключові слова: банк, фондовий ринок, інвестиційний портфель, активність банків.

Специфіка діяльності банків на вітчизняному фондовому ринку в основному обумовлена економічною ситуацією, що склалася в країні, стабільністю самої банківської системи, розвиненістю фондового ринку, а також історичними та трансформаційними реаліями економічних перетворень в Україні. Комерційні банки на фондовому ринку виступають як безпосередні інвестори, емітенти, його інфраструктурні учасники (торговці, зберігачі, реєстратори) та як консультанти або посередники. Вкладення коштів банками у ринок цінних паперів визначає наступні цілі: дотримання ліквідності, одержання доходу, збереження коштів, зростання вкладів [1, с. 116]

Українські вчені у своїх працях досить серйозно займалися розробленням теоретичних засад та практичними аспектами функціонування банків як інвесторів на фондовому ринку. Ця тема знайшла своє відображення у працях таких українських науковців: Б.Луціва [2], О.Д. Вовчак [3], А.Мороза, І.Савлука [4], А.А. Персади [5]. Дослідженням проблем розроблення інвестиційної стратегії банків та формування їх портфельів цінних паперів займалися зарубіжні вчені, зокрема М.Алексеев, Я.Міркін, Дж.Фабозці, Д.Сінкі, В.Шарп [6] та ін.

Відаючи належне науковим доробкам як вітчизняних, так і західних учених-економістів, треба зазначити, що ця тема потребує подальшого поглиблення, насамперед у питаннях виявлення особливостей діяльності банків на ринку цінних паперів та проблем, що виникають у них як у портфельних інвесторів. Для визначення можливостей та особливостей діяльності банків як портфельних інвесторів потрібно провести всебічний комплексний аналіз інвестиційної діяльності банків на фондовому ринку, що і є метою цієї статті.

Аналізуючи динаміку вартості цінних паперів у портфелі банків з 2000 по 2010 р. (рис. 1.), можна виділити такі періоди зміни акцентів діяльності на фондовому ринку. Перший період з 2000 р. по 2006 р., коли обсяги вкладень демонстрували стійку динаміку зростання, незважаючи на невеликі темпи. З 2006 по 2009 – другий період, що характеризується нарощенням обсягів за два роки майже в три рази (у гривневому еквіваленті ці показники становлять у 2006 р. – 14466 млн грн, а на кінець 2008 р. – 40610 млн грн). У 2009 р. вкладення банків у цінні папери мали незначну низхідну динаміку, а у 2010 темпи їх приросту збільшилися у 2 рази (приріст в абсолютному значенні – 44224 млн грн).

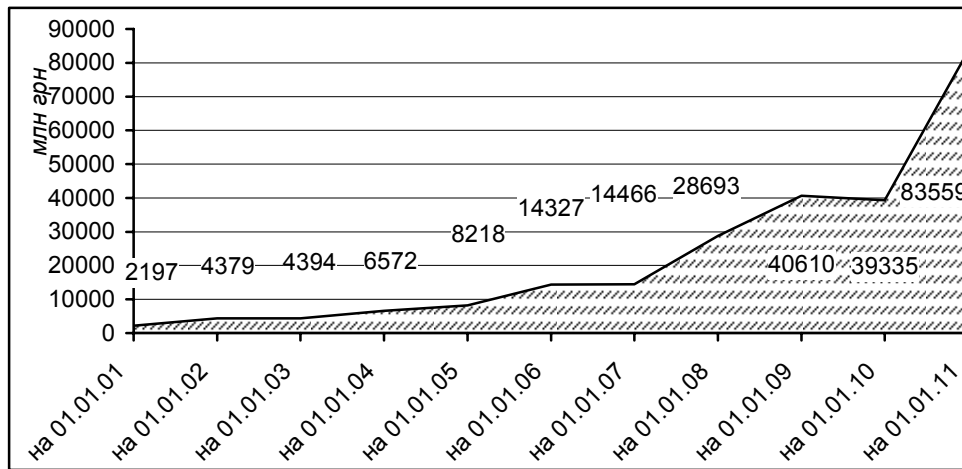

Рис. 1. Вартість портфеля цінних паперів вітчизняних банків у 2000–2010 рр., млн грн

Джерело: за даними сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.nbu.gov.ua>

Незважаючи на декількаразове зростання вкладень банків у цінні папери та фактично позитивну динаміку, що спостерігалася за всі досліджуванні роки, таке значне збільшення кількісного показника вартості портфеля цінних паперів не вплинуло на їхню питому вагу в загальних активах банку, яка є досить незначною (табл. 1). При цьому спостерігалася зростання питомої ваги наданих кредитів та відповідно зменшення показника вкладень у цінні папери. Лише за 2010 р. питома вага цінних паперів в активах банку зросла з 3,93 до 7,66%, що можна пояснити не тільки збільшенням частки цінних паперів, але й зменшенням нарощування кредитного портфеля банків. Вкладаючи кошти в цінні папери банки, таким чином уникали кредитного ризику.

Таблиця 1

Активи банків за кредитами та вкладеннями в цінні папери у 2003–2010 рр.

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Загальні активи, млн грн	105539	141497	223024	353086	619004	973332	1001626	1090248
Кредити надані								
млн грн,	73442	97197	156385	269294	485368	792244	747348	755030
питома вага, %	69,59	68,69	70,12	76,27	78,41	81,40	74,61	69,25
Вкладення в цінні папери								
млн грн,	6534	8157	14338	14466	28693	40610	39335	83559
питома вага, %	6,19	5,76	6,43	4,10	4,63	4,17	3,93	7,66

Джерело: за даними сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.nbu.gov.ua>.

Треба зазначити, що обсяги кредитних активів банку у 2008 р. перевищували обсяги вкладень у цінні папери майже у 17 разів. На 2010 р. таке співвідношення бу-

ло дев'ятикратним, що приблизно дорівнює показникам 2005 р., коли кредитний портфель перевищував банківські вкладення в цінні папери у 10 раз.

Активи вітчизняних банків, за даними Національного банку України, на 1 січня 2011 р. становили 1090248 млн грн, а вкладення в цінні папери – 83559 млн грн. [7]. У середньому на один банк ці показники становили на зазначену дату: активи – 6194,59 млн грн, вкладення в цінні папери – 474,77 млн грн (табл. 2). Треба зазначити, що до 2010 р. темпи зростання загальних активів у середньому на один банк перевищували темпи зростання вкладень у цінні папери (загальні активи збільшилися у 8,2 раза; вклади у цінні папери у 5,2) [8]. У 2010 р. спостерігалася зміна тенденції: активи у цінних паперах зросли у 2,2 раза, на відміну від загальних у 1,1 раза у середньому на один банк [9].

Таблиця 2

**Вкладення в цінні папери в середньому на один банк
у 2003–2010 роках, млн грн**

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість діючих банків, од.	158	160	165	170	175	184	182	176
Загальні активи	105539	141497	223024	353086	619004	973332	1001626	1090248
Загальні активи, в середньому на один банк	667,97	884,36	1351,66	2076,98	3537,17	5289,85	5503,44	6194,59
Вкладення в цінні папери	6534	8157	14338	14466	28693	40610	39335	83559
Вкладення в цінні папери, у середньому на один банк	41,35	50,98	86,90	85,09	163,96	220,71	216,13	474,77

Джерело: за даними сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.nbu.gov.ua>>.

За дев'ять місяців 2011 р. обсяги вкладень у цінні папери дещо зменшилися і становили на 01.10.2011 – 80828 млн грн. [7]. Питома вага у загальних активах також зменшилася до 6,76%, але при цьому зменшилася питома вага і наданих кредитів до 68,8% (у грошовому еквіваленті кредити становлять 821685 млн грн). Банки зменшили частку вкладень як у кредитний, так і фондовий ринки, перерозподіливши кошти через інші активи, вклавши їх у готівку, в банківські метали, в депозити НБУ та інші банки.

Як видно з табл. 3, найбільший розмір активів банків та відповідно вкладень у цінні папери припадає на першу групу, яка складається з 17 банків (загальна кількість банків на 01.01.2011 року становила 176 од.), а їх активи становлять 661844 млн грн. Незважаючи на загалом майже однакову питому вагу активів та портфельних інвестицій у групах банків з другої по четверту, найменший розмір активів та вкладень у цінні папери мають банки четвертої групи, хоча їхня загальна кількість в 1,5 раза більша за сумарну кількість банків у розрізі інших трьох груп. Якщо один банк першої групи в середньому здійснив вкладень у цінні папери на суму 3888,18 млн грн, а другої – 896,22 млн грн, то на портфель одного банку третьої та четвертої групи припадає 42,56 та 537,27 млн грн відповідно.

Отже, існує значна диференціація банків за розміром портфеля цінних паперів у розрахунку на один банк (перша група банків за цим показником перевищує четверту більш ніж у 56 разів). Але треба зазначити, що трохи інша картина спостерігається

Таблиця 3

Активи та сумарні вкладення у цінні папери у розрізі груп банків
станом на I кв. 2011 р.

Групи банків	Кількість банків у групі	Активи банків, млн грн	Сумарні вкладення у цінні папери, млн грн	Питома вага вкладень у цінних паперах у активах банку, %	Вкладення у цінні папери в середньому на один банк, млн грн
Перша	17	661844	66099	9,99	3888,18
Друга	22	175392	19717	11,24	896,22
Третя	21	64421	3803	5,90	181,1
Четверта	116	93377	4941	5,29	42,59
Усього	176	995034	94560	9,50	537,27

Джерело: за даними сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.nbu.gov.ua>>.

при визначенні питомої ваги портфеля цінних паперів в активах банку. За цим показником лідером є банки другої групи, питома вага їх портфеля становить 11,24% активів. Найменший показник питомої ваги банків третьої та четвертої груп, що становлять 5,9 та 5,3% відповідно при середньому його значенні для всіх банків 9,5%. Тобто, незважаючи на те, що в грошовому еквіваленті найбільший портфель саме у банків першої групи, найактивнішими інвесторами фондового ринку є банки другої групи. Варто звернути увагу на той факт, що банки першої групи формують 66,5% загальних активів банківської системи України та майже 70% загальних вкладень у цінні папери інвестиційного портфеля.

З 2006 р. по III кв. 2011 р. спостерігається стала динаміка зростання обсягів цінних паперів у портфелі банків. Найбільшими темпами зростали обсяги боргових цінних паперів, ціна яких у портфелі банку на III кв. 2011 р. становила понад 80 млрд грн, що у 2 рази більше, ніж у докризовому 2008 р. та у 5,5 разів – у 2006 р. (табл. 4). Найбільшу питому вагу у структурі портфеля за термінами погашення займали цінні папери зі строком погашення більше року.

Частка довгострокових боргових цінних паперів у 2011 р. становила 63,3% від загального обсягу (у 2008 р. довгострокові інструменти займали 76,0% загального обсягу портфеля). Водночас частка короткострокових інструментів збільшилася з 18,4 у 2010 р. до 29,3% у 2011 р. від загального обсягу залишків цінних паперів, крім акцій у портфелі банків. Банки перерозподілили ризики непогашення заборгованості за цінними паперами на користь інструментів із меншим строком погашення.

Проте, незважаючи на ризики, темпи зростання вартості довгострокових цінних паперів досить суттєві і за 2010 р. становлять 118%, за дев'ять місяців 2011 р. вартість вкладень банків у довгострокові інструменти у порівнянні з 2010 р. зросла ще на 12%. Темпи зростання вкладень у короткострокові інструменти також демонстрували позитивну динаміку. За 2010 р. вартість банківського портфеля короткострокових боргових зобов'язань збільшилася на 74,6%, а, у свою чергу, за I–III кв. 2011 р. на 7,2%.

За структурою портфеля цінних паперів, крім акцій, переважають цінні папери на продаж. Їхня частка у 2010 р. становила 77,8% та майже не змінилася за період з 2008 р., коли становила 77,6% від загального обсягу боргових цінних паперів. Обсяг боргових цінних паперів на продаж у портфелі банку за 2010–2011 рр. збільшився у 2,3 рази, а обсяг цінних паперів у портфелі до погашення за 9 міс. 2011 р. скоротився на 17,1% (за 2010 р. він збільшився на 71%). За період з 2009 р. по III кв. 2011 р. портфель до погашення банки наростили на 42%.

Обсяг цінних паперів у портфелі банків за строками погашення та портфелем у період з 2006 по III кв. 2011 р., млрд грн

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	III кв. 2011
Цінні папери, крім акцій у портфелі банків	10,35	19,69	31,56	32,00	70,43	74,82
за термінами:						
– на вимогу	–	–	1,8	0,9	7,7	5,54
– короткострокові	–	–	5,8	11,7	20,43	21,91
– довгострокові	–	–	24,0	19,4	42,30	47,37
за категоріями портфеля:						
– у торговому портфелі	–	–	3,5	1,3	6,2	8,42
– у портфелі на продаж	–	–	24,5	25,2	54,8	58,6
– у портфелі до погашення	–	–	3,6	5,5	9,4	7,8
Акції в портфелі банків та інші форми участі в капіталі	4,11	6,48	6,57	4,64	5,44	5,91
– у торговому портфелі	2,2	3,6	3,0	1,5	1,4	1,7
– у портфелі на продаж	1,4	1,7	2,0	1,8	2,4	2,3
– інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0,5	1,2	1,5	1,3	1,6	1,9
Разом	14,46	26,17	38,13	36,64	75,87	80,73

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – Травень. – С. 152; Річний звіт НБУ за 2009 р. – С. 71; Річний звіт НБУ за 2010 р. – С. 68.

За даними НБУ у 2010 р. 99,8% обсягів цінних паперів було номіновано у гривні. Значна перевага гривневих цінних паперів над валютними спостерігається за увесь досліджуваний період [9].

Акціям у портфелі банків належить незначна пайова участь. У загальному портфелі їхня частка у 2010 р. становила лише 7,2% та фактично була незмінною протягом періоду з 2006 по 2011 р. Структурно портфель акцій банків складається із портфеля на продаж – близько 45%; торгового портфеля – близько 25 та портфеля інвестицій у асоційовані та дочірні компанії – близько 30%.

Банківський портфель за емітентами складається з цінних паперів, що випущені державою (центральною та місцевими органами влади), цінних паперів фінансових, депозитних корпорацій та нерезидентів. За секторами найбільшу питому вагу у 2010 р. займали державні цінні папери – 82,5%. Якщо порівняти до державних цінні папери, які були емітовані державними корпораціями, то їхня частка у портфелі банків збільшиться до 88%¹ (табл. 5).

У період з 2006 р. по III кв. 2011 р. боргові цінні папери, випущені державними органами влади, у портфелі банків мали сталу динаміку зростання, їхні обсяги були збільшені у 12,9 раза. При чому таке збільшення відбувалося в основному за рахунок боргових цінних паперів центральних державних органів, так обсяги боргових цінних паперів місцевих органів влади було збільшено лише у 1,5 раза, а у порівнянні з 2009 р. навіть скоротилися на 16,5%.

Збільшилися вклади банків у державні цінні папери у порівнянні з сукупними вкладеннями у цінні папери. У 2006 р. банківські вкладення у державні боргові ін-

¹ Д о в і д к о в о : за даними Міністерства фінансів України у 2010 р. було розміщено ОВДП на суму 70,7 млрд грн. Загальний обсяг ОВДП, який перебував в обігу за сумою основного боргу збільшився до 136,2 млрд грн, у порівнянні з 85,7 млрд грн у 2009 р.

струменти становили 33,1% від загальних вкладень у цінні папери, а у 2010 р. – вже 78,6% (рис. 2).

Таблиця 5

**Обсяг цінних паперів у портфелі банків за емітентами
у період з 2006 по III кв. 2011 р., млрд грн**

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	III кв. 2011
Цінні папери, крім акцій у портфелі банків	10,35	19,69	31,56	32,00	70,43	74,82
сектор загального державного управління:	4,57	6,35	17,4	20,9	58,1	58,79
– центральні органи державного управління	4,2	5,8	16,93	20,22	57,5	58,23
– регіональні та місцеві органи	0,37	0,45	0,48	0,67	0,59	0,56
нефінансові корпорації:	4,47	7,43	8,03	6,92	8,56	12,48
– державні нефінансові корпорації	0,28	0,25	2,04	3,25	3,87	2,75
– інші нефінансові корпорації	7,18	7,75	4,88	4,36	4,7	9,72
інші фінансові корпорації:	0,5	1,5	2,7	2,27	2,28	2,06
– страхові компанії та недержавні пенсійні фонди	0,1	0,17	0,2	0,18	0,17	0,16
– інші фінансові посередники	0,4	1,33	2,50	2,09	2,11	1,89
інші депозитні корпорації	0,8	4,44	3,0	1,5	1,1	1,32
нерезиденти	–	0,05	0,4	0,4	0,4	0,2
Акції в портфелі банків та інші форми участі в капіталі	4,11	6,48	6,57	4,64	5,44	5,91
– нефінансові корпорації	2,69	3,21	2,6	2,1	2,0	2,07
– інші фінансові корпорації	1,02	2,43	2,9	1,6	2,2	2,5
– інші депозитні корпорації	0,24	0,28	0,4	0,01	0,01	0,08
– нерезиденти	0,16	0,55	0,6	1,0	1,2	1,3
Разом	14,46	26,17	38,13	36,64	75,87	80,73

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – Травень. – С. 152; Річний звіт НБУ за 2009 р. – С. 71; Річний звіт НБУ за 2010 р. – С. 68.

Рис. 2. Динаміка зростання сукупних активів банків у цінних паперах та активів у державних паперах у 2006 – III кв. 2011 р., млн грн

Джерело: складено автором за даними сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.nbu.gov.ua>>.

Банки також наростили у своїх портфелях обсяги цінних паперів нефінансових корпорацій з 4,47 млрд грн до 12,48. Таке зростання відбулося в основному за рахунок боргових цінних паперів реального сектора економіки – з 7,18 млрд грн у 2006 р. до 9,72 млрд грн у III кв. 2011 р. Причому з 2008 по 2010 р. обсяги таких цінних паперів зменшилися до 4–5 млрд грн і лише за останній період їх приріст становив 106,8%.

Питома вага цінних паперів нефінансових корпорацій у 2010 р. становила 12,2%, а питома вага цінних паперів випущених фінансовими корпораціями лише 6,7% (у III кв. 2011 р. збільшилася до 13%). Цінні папери, випущені іншими емітентами, у банківському портфелі становлять невелику частку та мають незначний вплив на структуру портфеля.

Найбільшу питому вагу в акційному портфелі банків у 2010 р. займали акції, випущені фінансовими установами – 40,4% та акції реального сектора – 36,8%. Питома вага акцій нерезидентів становить 22,1%. Пайова участь банків у капіталі інших депозитних корпорацій незначна.

Національний банк України останнім часом для підтримання пропозиції грошей та регулювання ліквідності банків активно рефінансує банки під заставу державних цінних паперів. За даними НБУ, у його портфелі у 2006–2007 рр. державні боргові інструменти не обліковувалися. На кінець 2008 р. обсяги ОВДП у портфелі НБУ становили 48,3% (8,5 млрд грн) від загального обсягу державних цінних паперів, що перебували в обігу. Піковий викуп ОВДП Національним банком припадав на 2009 р., коли його обсяги на кінець року збільшилися до 50,1 млрд грн (58,4% від загального обсягу). На сьогодні обсяги цінних паперів, які є у власності НБУ, становлять 53,9% від ОВДП в обігу (рис. 3).

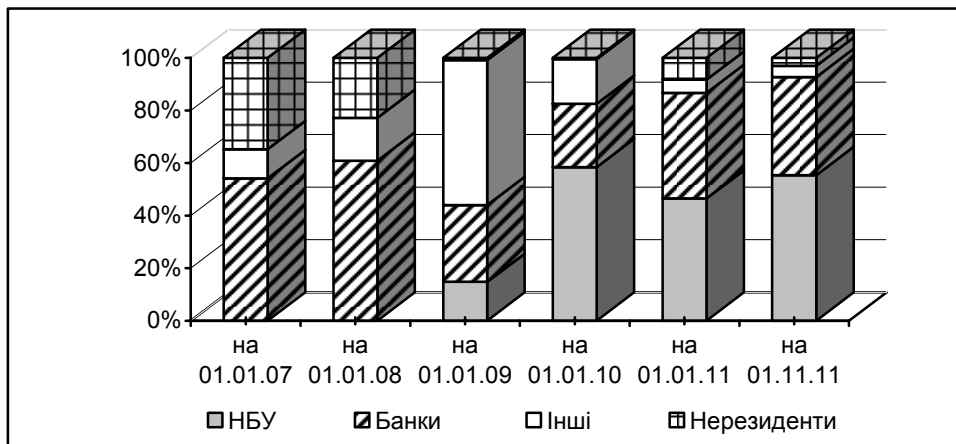

Рис. 3. ОВДП, які перебувають в обігу, у розрізі власників

Джерело: складено автором за даними сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.nbu.gov.ua>>.

Для проведення певних операцій на вітчизняному фондовому ринку банки повинні отримати ліцензію Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України (НКЦПФРУ). НБУ ліцензує такі види діяльності:

- організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);

Банки на фондовому ринку України: зміна інвестиційних пріоритетів

- довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- депозитарна діяльність зберігача цінних паперів;
- діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів;
- здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- операції за дорученням клієнтів або від свого імені з фінансовими ф'ючерсами та опціонами.

Окрім портфельного інвестування, банки на фондовому ринку виступають як емітенти, здійснюючи випуски акцій, облігацій, іпотечних цінних паперів тощо. Така діяльність для банків є альтернативною до кредитування [10 с. 479]. За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, у 2010 р. зареєстровано 5052 випусків простих та іменних акцій на суму 40,59 млрд грн. Найбільшим емітентом у 2010 р., як і в 2009, стали саме банки. Обсяг випущених банками у 2010 р. акцій у грошовому еквіваленті становить 23,33 млрд грн, 57,4% від загального обсягу. У 2009 р. був зареєстрований 741 випуск акцій, загальною сумою у 101,07 млрд грн, частка банків становила 60,1% (у грошовому еквіваленті – 60,76 млрд грн).

Банки при цьому перебували в п'ятірці найбільших емітентів акцій як у 2010 р., так і у 2009 р. (табл. 6). Загалом обсяг емісії названих банків становив 22,1% від загальної суми випусків акцій у 2009 р. та 15,9% від загальної суми у 2010 р.

Таблиця 6

Емітенти, обсяг випусків акцій яких був найбільший за 2009–2010 роки, млн грн

Назва емітента	2009	2010
ПАТ НАК "Нафтогаз Україна"	30 600	7 400
ВАТ "Державний ощадний банк України"	11 770	0
ПАТ "Родовід банк"	5 600	0
ПАТ "Сведбанк"	5 000	0
ПАТ "ВТБ Банк"	0	2 487
ПАТ АКБ "Форум"	0	2 174
ПАТ "Державний експортно-імпортний банк України"	0	1 800

Джерело : складено автором за даними [11, 12].

Треба зазначити, що обсяг випусків акцій, зареєстрованих НКЦПФРУ за дев'ять місяців 2011 р. становив 46,26 млрд грн. [13]. Порівняно з відповідним періодом 2010 р. обсяг зареєстрованих випусків акцій збільшився у 2 рази на 19,37 млрд грн. За цей же період кількість випусків акцій банків становила 78 – на суму 28,38 млрд грн. В основному, ці випуски були пов'язані зі збільшенням статутного капіталу банків².

Для підприємств та фінансових компаній кризовий 2009 рік став провальним щодо випуску боргових цінних паперів. Банки та страхові компанії не розмістили на ринку жодного випуску. У 2010 р. обсяг емітованих банками боргових цінних паперів дорівнював 3,15 млрд грн, що було менше за обсяги розміщених цінних паперів у найсприятливішому для фінансових компаній 2007 р. у шість разів (сума розміщень

² Акції з метою збільшення статутного капіталу випустили такі банківські установи: ПАТ "Кредитпромбанк"; ПАТ "Всеукраїнський банк розвитку"; ПАТ "Діви банк"; ПАТ АКБ "Імекс-банк"; ПАТ "Державний експортно-імпортний банк"; ПАТ КБ "Надра"; ПАТ "Альфа-банк"; ПАТ "Петрокоммерц-Україна"; ПАТ "Родовід банк"; ПАТ АБ "Брокбізнесбанк"; ПАТ "Марфін банк"; ПАТ АБ "Укргазбанк"; ПАТ КБ "Приватбанк"; ПАТ КБ "Південкомбанк"; ПАТ "Український міжнародний банк"; ПАТ "Дочірній банк Сбербанку Росії".

для банків дорівнювала 18,87 млрд грн) та у 2 рази менше (сума – 7,11 млрд грн), ніж у 2008 докризовому році (табл. 7).

Таку низьку банківську активність можна пояснити, по-перше, несприятливою світовою кон'юктурою та зниженням активності на світовому та вітчизняному фондових ринках. У такій ситуації інвестори зменшували обсяги цінних паперів у портфелях, щоб уникнути портфельних ризиків. По-друге, недостатньою ліквідністю банків, що змушувало банки продавати свої цінні папери.

Таблиця 7

**Обсяг зареєстрованих випусків облігацій підприємств за період
з 2006 по III квартал 2011 років, млрд грн**

Емітенти	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.		I–III кв. 2011 р.	
	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%
Банки	4,99	22,6	18,87	42,4	7,11	22,68	0	0	3,15	33,19	11,10	44,67
Страхові компанії	0,08	0,4	0,05	0,1	0,09	0,35	0	0	0	0	0,1	0,4
Підприємства	16,99	77	25,56	57,5	24,13	76,97	10,11	100	6,34	66,81	13,65	54,93
<i>Усього</i>	<i>22,07</i>	<i>100</i>	<i>44,48</i>	<i>100</i>	<i>31,35</i>	<i>100</i>	<i>10,11</i>	<i>100</i>	<i>9,49</i>	<i>100</i>	<i>24,85</i>	<i>100</i>

Джерело : розрахунки автора за даними звітів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <[http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12](http://www.ssmc.gov.ua>ShowPage.aspx?PageID=12)>.

На цей час фондовий ринок показує невелике зростання та коригується у напрямі збільшення. Про це свідчить і відновлення зацікавленості банків у залученні грошових ресурсів через фондовий ринок. За дев'ять місяців 2011 р. обсяги ресурсів, залучених банками, збільшилися. Банки розмістили на вітчизняному фондовому ринку боргові цінні папери на суму 11,10 млрд грн, що у 3,5 рази більше, ніж за весь 2010 р. [13].

Серед найбільших емітентів облігацій у 2010 р. значаться такі банки, як ПАТ "Дочірній банк Сбербанку Росії", що випустив облігацій на 750 млн грн та має частку у загальному обсязі емісії 7,90%; ПАТ Комерційний банк "Приватбанк" – 500 млн грн, та має частку 5,27%; ПАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України" – 400 млн грн, та має частку 4,21%.

Одним із основних видів діяльності для банків на фондовому ринку є торгівля цінними паперами від свого імені та від імені клієнтів. При цьому за законодавством торгівлею цінними паперами можуть займатися професійні учасники, для яких такий вид діяльності є виключним, інвестиційні компанії та банки. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами включає брокерську та дилерську діяльність, андеррайтинг, діяльність з управління цінними паперами. У 2010 р. обсяг виконаних договорів торговців цінними паперами становив 1537,79 млрд грн, що перевищує обсяг виконаних договорів у 2009 р. на 44%. (1067,26 млрд грн). Варто зазначити, що пайова участь банків у загальному обсязі виконаних договорів у 2010 р. становила 24,82% (рис. 4).

Однією з форм інфраструктурної участі банків у функціонуванні вітчизняного фондового ринку є їх депозитарна діяльність в якості реєстратора та зберігача. Депозитарна діяльність здійснюється професійними учасниками ринку цінних паперів, якими за визначенням також є й банки, та являє собою сукупність операцій та послуг, пов'язаних зі збереженням цінних паперів, які сприяють перерозподілу позичкового капіталу між інвесторами. Для банків депозитарна діяльність пов'язана з розширенням надання ними послуг як учасників депозитарної системи для максимального задоволення потреб клієнта.

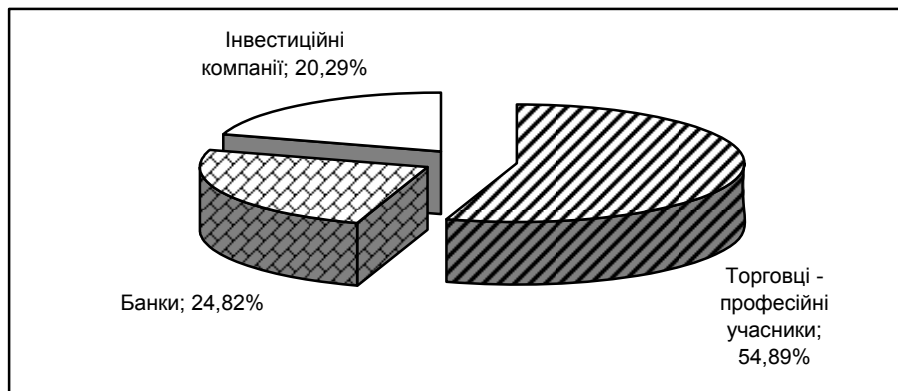

Рис. 4. Пайова участь банків у загальному обсязі виконаних договорів у 2010 р.

Джерело : складено автором за даними [12].

Банки мають право опосередковано надавати послуги реєстратора цінних паперів і займатися реєстраційною діяльністю. У 2007 р. на ринку цінних паперів України 33 професійні учасники фондового ринку поєднували свою діяльність як торговці цінними паперами, зберігачі та реєстратори (на умовах пов'язаної діяльності), з них – 26 банків. Треба зазначити, що, за даними НКЦКФРУ та ПАРД (Професійної асоціації реєстраторів та депозитаріїв), до першої п'ятірки реєстраторів, що ведуть реєстри найбільшої кількості емітентів та відкритих особових рахунків, входять Приватбанк, Промінвестбанк та Укрсоцбанк. Вони також займають перші місця в рейтингу ПАРД серед професійних учасників, що надають послуги реєстраторів протягом декількох останніх років.

У цілому, провівши аналіз банківської діяльності на ринку цінних паперів, можна констатувати, що присутність комерційних банків на фондовому ринку України є стабільною. Вона не обмежується лише інвестиційною та емісійною діяльністю та включає андерайтингові, депозитарні, консалтингові послуги, а також послуги з довірчого управління портфелем цінних паперів юридичних та фізичних осіб. У свою чергу, обсяги та інтенсивність інвестиційної діяльності банків дають поштовх для розвитку вітчизняного фондового ринку.

Однак позицію банків щодо присутності на фондовому ринку як інвесторів не можна вважати активною, хоча їхня роль кожного року зростає. Збільшення частки вкладень за останній рік до майже 9% не є показником зацікавленості банків в інвестиційній діяльності на фондовому ринку. Банки, нарощуючи власну ресурсну базу, майже не збільшили обсяги кредитних активів, не маючи надійного та платоспроможного позичальника. Тобто банками нічого не залишається, як вкладати гроші у фондовий ринок, як вимушений крок.

Банки достатньо консервативні у підходах щодо власних інвестицій у цінні папери. В основному портфель банків складається з ліквідних та низькоризикових цінних паперів, що були розміщені на ринку державною та державними корпораціями. Нарощування обсягів вкладень банківською системою (банки та НБУ) саме в ОВДП особливо яскраво проявляється в період фінансової нестабільності, коли вкладення в державні боргові інструменти є майже єдиним джерелом уникнення кредитних та фондових ризиків. Частка таких цінних паперів у портфелі банків у 2010 р. становила 88%.

Треба зазначити, що держава повинна стимулювати участь банків як фінансових посередників у діяльності фондового ринку, особливо через залучення коштів населення. Одним із перспективних напрямків як власне для банків, так і для фондового ринку є стимулювання інвестування коштів населенням через структурні підрозділи банку. Спільна діяльність банків та компаній з управління активами буде вигідна не тільки цим структурам, а й стимулює подальший розвиток фондового ринку та збільшенню притоку капіталів у виробничий сектор.

Список використаних джерел

1. *Рисін В. В.* Довгострокові фінансові інвестиції банків в Україні // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми, 2009. – Т. 24. Ц С. 113 – 122.
2. *Луців Б.Л.* Інвестиційний банківський портфель / Б.Л.Луців. – К. : Лібра, 2002. – 192 с.
3. *Вовчак О. Д.* Банківська інвестиційна діяльність в Україні / О.Д.Вовчак. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2005. – 544 с.
4. *Мороз А.М., Савлук М.І.* Банківські операції : підручник. – 2-ге вид. та доп. / за ред. А.М.Мороза. – К. : КНЕУ, 2002. – 476 с.
5. *Пересада А. А.* Управління інвестиційним процесом / А.А.Пересада. – К. : Лібра, 2002.
6. *Шарп У.* Інвестиції : пер. с англ. / У.Шарп, Г.Александр, Дж.Бэйли. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 1028 с.
7. *Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2011 року* [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.bank.gov.ua>>.
8. *Річний звіт Національного банку України за 2009 рік* [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.bank.gov.ua>>.
9. *Річний звіт Національного банку України за 2010 рік* [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.bank.gov.ua>>.
10. *Банковское дело* : учебник. – 2-е изд перераб. и доп. / под. ред. О.И. Лаврушина.– М. : Финансы и статистика, 2005. – 607 с.
11. *Звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України за 2009 р.* [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ssmc.gov.ua>>.
12. *Звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України за 2010 р.* [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ssmc.gov.ua>>.
13. *Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня – вересня 2011 року* [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ssmc.gov.ua>>.

*Надійшла в редакцію
04.11.2011 р.*